

PERMAŽSTANT PARTINIŲ SISTEMŲ ĮTAKĄ RINKĖJŲ ELGSENOS KAITUMUI: LIETUVOS SAVIVALDYBIŲ TARYBŲ ATVEJIS

DR. MAŽVYDAS JASTRAMSKIS

*Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas
The Institute of International Relations and
Political Science of Vilnius University
Vokiečių g. 10, LT-01130 Vilnius
El. paštas mazvydas.jastramskis@gmail.com*

Santrauka

Pastaraisiais dešimtmečiais rinkėjų elgsenos kaitumo tyrimai politikos moksluose tapo aktualia tema. Tačiau vieno įtakingiausių šio reiškinio aiškinimų, partinės sistemos, teorinis ir empirinis pagrindimas yra gana kompliktuotas dėl dviejų priežasčių: Giovannio Sartorio partinių sistemų klasifikacijos tiesioginio transplantavimo ir nacionalinio lygmens imčių naudojimo. Šiame straipsnyje, derinant G. Sartorio ir Peterio Mairo teorijas, pasiūloma inovatyvi partinių sistemų (apibrėžiamų kaip ilgojo laikotarpio koalicinių šablonų) tipologija ir iš jos išvedamas rinkėjų elgsenos kaitumo aiškinimas. Teorija tikrinama remiantis empiriniu tyrimu ir naudojant 1995–2011 m. duomenis iš Lietuvos savivaldybių tarybų. Atrandama, kad kuo mažiau partinėse sistemose, kurias apibrėžia konkretus koalicinio partijų elgesio šablonas, yra paskatų stabiliau balsuoti už tam tikras partijų blokų alternatyvas, tuo didesnė jose aukšto rinkėjų elgsenos kaitumo tikimybė.

Reikšminiai žodžiai: rinkėjų elgsenos kaitumas; partinė sistema; koalicioniai šablonai; Lietuvos savivaldybių tarybos.

Įvadas

Nedidelis rinkėjų elgsenos kaitumo (angl. *electoral volatility*) lygis politikos moksluose tradiciškai traktuojamas kaip veiksnys, palankus efektyviam demokratinės politinės sistemos funkcionavimui, ir kartu laikomas vienu iš svarbiausių demokratijos kokybės kriterijų¹. Tačiau pastaraisiais dešimtmečiais pastebima, kad tiek Vakaruose, tiek Vidurio ir Rytų Europos regione rinkiminio nestabilumo (straipsnyje ši sąvoka vartojama kaip sinonimas rinkėjų elgsenos kaitumui) lygis išaugo. Masinės partijos modeliui užleidžiant vietą visuotinėms (angl. *catch-all*) ir kartelio (angl. *cartel*) partijoms², o stipriausiai visuomenę ir partinę sistemą siejusioms (religinei ir klaseinei) skirtims nykstant³, keliamas klausimas: kas gali suvaldyti rinkiminį nestabilumą, kad jis neišaugtų į demokratijos kokybei pavojingą lygį, kai nėra šių prielaidų, esmingų pastoviam balsavimui už konkrečias politines jėgas? Tai ypač aktualu Lietuvai, kuri, palyginti tiek su Vakarais, tiek su kitomis naujomis demokratijomis, pasižymi labai aukštu rinkėjų elgsenos kaitumu⁴.

¹ Ramonaitė, A., Žiliukaitė, R. Explaining partisan loyalties in Lithuania. *Lithuanian political science yearbook 2008*. Vilnius: Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2009, p. 11–31.

² Kirchheimer, O. The transformation of Western European party systems. *Political parties and political development*. Princeton: Princeton University Press, 1966, p. 177–200; Katz, R.S., Mair, P. Changing models of party organization and party democracy: the emergence of cartel party. *Party politics*. Vol. 1, no. 1 (1995), p. 5–28; Mair, P. *Party system change: approaches and interpretations*. Oxford: Clarendon Press, 1997, p. 93–119.

³ Dogan, M. Class, religion, party: triple decline of electoral cleavages in Western Europe. *Party systems and voter alignments revisited*. London; New York: Routledge, 2001, p. 91–110.

⁴ Jungerstam-Mulders, S. Parties and party systems in post-communist EU member states: comparative aspects. *Post-communist EU member states: parties and party systems*. Hampshire: Ashgate Publishing Ltd., 2006, p. 1–22; Krupavičius, A., Lukošaitis, A. *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004, p. 322; Jastramskis, M. Partinių sistemų stabilumo samprata ir matavimas: Lietuvos situacija 1990–2010 metais. *Parlamento studijos*. Nr. 9 (2010), p. 144–169.

Pastaraisiais dešimtmečiais teorinėse diskusijose įsitvirtino rinkėjų elgsenos kaitumo aiškinimas, paremtas partinės sistemos, kaip nepriklausomo kintamojo, įtaka. Vis dėlto iki šiol šis aiškinimas yra gana silpnai pagrįstas empiriniais duomenimis, išskyrus P. Mairo bandymus, analizuojant Nyderlandų atvejį⁵, pademonstruoti priežastinius ryšius. Pagrindinė to priežastis – tyrimų, naudojančių nacionalinio lygmens imtis, ribotumas. Kai analizėje pagrindinis stebėjimo atvejis yra valstybė, priklausomo kintamojo (rinkiminis stabilumas ar kita savybė) reikšmių sklaida gali būti lemiama šalies specifiškumo, o hipotezės yra ganėtinai sunkiai falsifikuojamos ar patvirtinamos.

Kita vertus, ligšioliniai rinkėjų elgsenos kaitumo aiškinimai pasižymi kitu trūkumu: Giovannio Sartorio partinių sistemų teorija tiesiogiai perkeliama, antrąjį jos klasifikacijos kriterijų – ideologinį atstumą (polarizaciją) – tiesiogiai siejant su rinkiminiu nestabilumu. Pirma, egzistuoja prieštaringi teoriniai argumentai. Pavyzdžiui, pagal Paulą Penningsą polarizuotose partinėse sistemose rinkėjų elgsenos kaitumas turėtų būti didesnis, nes tokios sistemos iš prigimties yra mažiau stabilios⁶. Tačiau jam prieštarauja Jocelynas A. Evansas, kuris teigia, kad žvelgiant į ilgojo laikotarpio tendencijas, nėra priežasties, kodėl polarizuotos partinės sistemos turėtų pasižymėti dideliu rinkiminiu nestabilumu: išcentrinė konkurencija tiesiog parodo kryptį, o ne tai, kiek partinė sistema konkurencinga⁷. Antra, šie nesutarimai dėl G. Sartorio partinių sistemų tipologijos ryšio su rinkėjų elgsenos kaitumu puikiai atsiskleidžia hipotezės testuojančiuose empiriniuose tyrimuose: vieni tyrėjai argumentuoja, kad didesnis polarizacijos lygis veda į didesni

⁵ Mair, P. Electoral volatility and the Dutch party system: a comparative perspective. *Acta politica*. Vol. 43 (2008), p. 235–253.

⁶ Pennings, P. The triad of party system change: votes, office and policy. *Comparing party system change*. London: Routledge, 1998, p. 79–100.

⁷ Evans, J.A. In defence of Sartori: party system change, voter preference distributions and other competitive incentives. *Party politics*. Vol. 8, no. 155 (2002), p. 162–163; Ware, A. *Political parties and party systems*. Oxford: Oxford University Press, 1996, p. 170.

nestabilumą⁸, o kiti laikosi pozicijos, jog poliarizacija, atvirkščiai, turėtų mažinti nestabilumą⁹. Tačiau nė viename tyrime neatrasta aiškesnių įrodymų, kurie palaikytų vieną ar kitą pusę.

Šiame straipsnyje argumentuojama, kad, siekiant partinės sistemos mechaniką įtraukti kaip nepriklausomą kintamąjį į rinkėjų elgsenos kaitumo tyrimus, jį reikia konceptualizuoti (ir kartu operacionalizuoti) kaip ilgojo laikotarpio koalicinių santykių tarp partijų šabloną. Tiriame tokių koalicinių šablonų padarinius rinkėjų elgsenos kaitumui ir derinant G. Sartorio ir P. Mairo teorijas, straipsnio pirmojoje dalyje teoriškai pagrindžiama partinių sistemų klasifikacija, apimanti keturis svarbiausius idealius tipus: dviejų blokų sistema, dominuojančios partijos (partijų), santykinai dominuojančios partijos ir nestruktūruota. Antrojoje dalyje pristatoma tyrimo metodologija, o trečiojoje – remiantis empiriniu tyrimu ir naudojant Lietuvos savivaldybių lygmens duomenis, surinktus 1995–2011 m., demonstruojama koalicinių šablonų įtaka rinkėjų elgsenos kaitumui.

Koaliciniai šablonai ir partinės sistemos: požiūris, derinantis G. Sartorio ir P. Mairo teorijas

Kodėl G. Sartorio nurodytas ideologinio atstumo (poliarizacijos) kriterijus nepasiteisina rinkėjų elgsenos kaitumo tyrimuose nei teoriškai, nei empiriškai? Pirma, būtina pastebėti, kad tokio kintamojo matavimas kelia didelių problemų: nei G. Sartorio siūlymas poliarizuotas partines sistemas atskirti pagal antisisisteminių partijų egzistavimą, nei kiekybiniai kriterijai nepasiteisina. Antra, verta atkreipti dėmesį į Stefano Bartolinio ir P. Mairo pastabą, kad poliarizuotas daugiapartiš-

⁸ Tavits, M. The development of stable party support: electoral dynamics in post-communist Europe. *American journal of political science*. Vol. 49, no. 2 (2005), p. 283–298.

⁹ Roberts, K.M., Wibbels, E. Party systems and electoral volatility in Latin America: a test of economic, institutional, and structural explanations. *The American political science review*. Vol. 93, no. 3 (1999), p. 575–590.

kumas (ar bet kokia kita konkurencinga partinė sistema) negali būti traktuojama kaip mažiau ar daugiau linkusi į didelį rinkėjų elgsenos kaitumą, jeigu neatsižvelgiama į institucinį kontekstą ir socialinius-organizacinius ryšius (jų tankumą)¹⁰. Ideologinė elektorato ir partijų poliarizacija gali būti susijusi ir su dideliu stabilumu (jeigu egzistuoja stiprūs ryšiai tarp atitinkamų partijų ir elektorato segmentų), ir su nestabilumu (jeigu natūrali poliarizacija tarp rinkėjų nėra gerai reprezentuojama partinėje sistemoje).

Tačiau ar tai reiškia, kad partinės sistemos veikia rinkėjų elgsenos kaitumą tik per fragmentaciją (kuo ji didesnė, tuo didesnis nestabilumas)? Verta atkreipti dėmesį, kad G. Sartorio pabrėžiama partinės sistemos mechanika nebūtinai turėtų būti suvokiama tik kaip poliarizacija ar jos nebuvimas (ypač dabartiniame partinių demokratijų kontekste, kai klasikinės antisisteminės partijos, komunistai ir neofašistai, nevaizduoja didesnio vaidmens)¹¹. Rinkėjų elgsenos kaitumui gali būti svarbesnė ne ideologinė poliarizacija, o santykiai tarp partinės sistemos veikėjų, atsiskleidžiantys formuojant vykdomąją valdžią – kokie sudaromi blokai, ar galima išvystyti tam tikrą nuoseklumą koaliciniame elgesyje. Šiems veiksniams nagrinėti, sprendžiant iš juose pateikiamos teorijos ir empirikos, buvo skirti paskutiniai P. Mairo darbai. G. Sartorio teorinė „darbotvarkė“ iš tiesų yra suderinama su rinkėjų elgsenos kaitumu, tačiau akcentas turėtų būti skiriamas būtent koalicijų sudarymo specifikai.

P. Mairo teorija pagrįsta prielaida, kad partijų koalicinis elgesys gali turėti pasekmių rinkiminiam elgesiui: partinės sistemos struktūravimui.

¹⁰ Bartolini, S., Mair, P. *Identity, competition and electoral availability: the stabilisation of European electorates 1885–1985*. Essex: ECPR Press, 2007, p. 292–297.

¹¹ Egzistuoja įtikinamų teorinių pasiūlymų, kaip galima naujame politiniame kontekste pritaikyti ideologinės poliarizacijos analitinę galią: Giovannis Capoccia (2002) įveda santykio antisistemiškumo sąvoką, kuria remiantis tokias politines jėgas kaip Progreso partija Norvegijoje ir „Vlaams Belang“ Belgijoje galima priskirti antisisteminėms. Visgi sunkiai galima rasti argumentų, kodėl šalys, kuriose veikia tokios partijos, turėtų būti daugiau ar mažiau nestabilios rinkiminiu aspektu.

mas į blokus pateikia aiškesnes rinkimų alternatyvas ir mažina balsų šokinėjimo tarp partijų galimybes. Toks požiūris gali padėti susieti partinę sistemą kaip nepriklausomą veiksnių ir rinkėjų elgsenos kaitumą išsprendžiant problemas, kurios atsiranda tiesiogiai transplantuojant G. Sartorio išskirtus veiksnius į rinkiminio nestabilumo tyrimus. Kaip bus matyti iš toliau pateikiamos partinių sistemų tipologijos, P. Mairo teorija taip pat nėra perkeliama *en bloc*, tačiau jos svarbiausi principai praverčia kaip būtina jungtis tarp G. Sartorio darbotvarkės ir rinkėjų elgsenos kaitumo analizės.

P. Mairo teorijoje išskiriami trys kriterijai (kintamieji), pagal kuriuos apibūdinami ilgojo laikotarpio koaliciniai šablonai (konkurencijos struktūra) partinėje sistemoje: vyriausybės kaita, vyriausybės sudarymo alternatyvų naujumas (žinomumas) ir partijų galimybė patekti į vyriausybę¹². Šie kriterijai apibrėžia skirtumą tarp atviros ir uždaros partinės sistemos. Uždarai sistemai būdingi du esminiai elementai, į kuriuos galima redukuoti P. Mairo schemą: koalicinių alternatyvų atskirumas viena nuo kitos (kad nebūtų dalinių vyriausybės partinės sudėties pasikeitimų) ir koalicijų prognozuojamumas (žinoma, kas su kuo gali sudaryti koaliciją, tam tikros partijos niekada nepatenka į vyriausybę).

Tačiau kaip teoriškai pagrindžiama partinės sistemos atvirumo įtaka rinkiminiam nestabilumui? P. Mairas teigia, kad partinėse sistemose, kurioms būdinga atvira konkurencijos struktūra, neegzistuoja strateginių suvaržymų rinkiminiam elgesiui. Uždaroje partinėje sistemoje rinkėjas, balsuodamas už tam tikrą partiją, kartu balsuoja už konkrečią vyriausybės alternatyvą: jis gali tikėtis, kokios politinės jėgos sudarys koaliciją, ir būti daugiau ar mažiau užtikrintas dėl politinių blokų alternatyvų. Tačiau atviroje partinėje sistemoje, kurioje dominuoja daliniai vyriausybės partinės sudėties pasikeitimai, dažnos inovatyvios koalicijos ir visos partijos turi galimybių patekti į vykdomąją valdžią, elek-

¹² Mair, P. *Party system change: approaches and interpretations*. Oxford: Clarendon Press, 1997, p. 207–209.

toratas renkasi tik iš partijų, tačiau ne vyriausybių. Kitaip tariant, kai nėra aiškesnės partijų koalicinio elgesio struktūros, paskatos stabiliam rinkiminiam elgesiui yra silpnos: jeigu bet kuri partija gali sudaryti koaliciją su bet kuria kita, rinkėjams skirtumai tarp jų nublanksta ir padažnėja balsų „šokinėjimas“¹³.

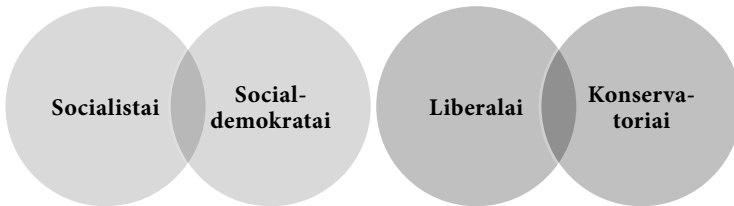
Reikia pabrėžti, kad net ir nesant stiprių skirčių ar ribojantį poveikį turinčios rinkimų sistemos, į uždaramą linkusi partinės sistemos konkurencijos struktūra turės teigiamą įtaką rinkiminiam stabilumui. Partijų elgesys 4–5 reikšmingų partijų sistemoje gali būti skirtingas: jos gali aiškiai susiskirstyti į blokus (kairysis prieš dešinijį), tačiau taip pat turi pasirinkimą laikytis centro pozicijos konkurencijos erdvėje ir koalicijas sudaryti, paprastai kalbant, „bet kaip“. Pirmuoju atveju elektoratai politinės alternatyvos ilgajame laikotarpyje bus aiškios ir skatins rinktis vieną iš dviejų blokų, o antruoju partinė sistema nesudarys paskatų stabilesniam rinkiminiam elgesiui – balsuojant bus renkama tik iš partijų, bet ne iš būsimos vyriausybės.

Operacionalizuodamas savo teorinę klasifikaciją, P. Mairas laikėsi gana griežtų principų. Pagal jo schemą, idealiai uždara partinė sistema įmanoma tik tuo atveju, jeigu šalyje neatsiranda naujų partijų, o koalicijų alternatyvos yra pasiskirsčiusios į du blokus. Tokia partinė sistema pavaizduota 1 paveikslėlyje: egzistuoja kairysis (socialistai ir socialdemokratai) ir dešinysis (liberalai ir konservatoriai) blokai. Reiktų pabrėžti, kad G. Sartorio teorijoje, atskiriant poliarizuotas ir nuosaikias daugiapartiškumo sistemas, pasiskirstymas į du blokus taip pat svarbus. Tačiau G. Sartoris labiau akcentuoja partijų konkurencijos centro (poliarizuotoje partinėje sistemoje jis užimtas) ir opozicijos partijų galimybes susivienyti ir pasiūlyti save kaip alternatyvią vyriausybę (dviartinės sistemos mechanika, kuri veikia ir esant nuosaikiam daugiapartiškumui). Kitaip tariant, G. Sartoris nuosaikias daugiapartiškumo dinamiką traktavo kaip valdančiosios daugumos ir opozicijos

¹³ Mair, P. Electoral volatility and the Dutch party system: a comparative perspective. *Acta politica*. Vol. 43 (2008), p. 241.

kaitą, tačiau neakcentavo konkrečių blokų su konkrečiomis partijomis: tuo jo klasifikacija skiriasi nuo P. Mairo teorijos.

1 paveikslėlis. Uždaros partinės sistemos tipas pagal P. Mairo teoriją



Vis dėlto imant laikotarpį nuo Antrojo pasaulinio karo (kaip daro P. Mairas savo analizėje) ir analizuojant empirinius duomenis, tokių griežtai uždarų partinių sistemų atrasti yra ganėtinai sunku – bene vienintelis atvejis yra Didžioji Britanija iki 2010 m. Kita vertus, matuojant kiekybiškai (vienokių ar kitokių koalicijų skaičių ar procentą) įmanoma nustatyti, kiek partinės sistemos yra arti (toli) nuo idealaus uždarojo tipo. Pavyzdžiui, Norvegija yra ganėtinai arti uždaro tipo: 1945–2000 m. 94,9 proc. vyriausybės partinės sudėties pasikeitimų joje buvo visiški, tik viena vyriausybė savo sudėtyje turėjo naują partiją, o inovatyvūs buvo 33,3 proc. koalicijų¹⁴. Taigi, Norvegijos partinė sistema 1945–2005 m. tikrai turėtų būti priskiriama prie tokių, kuriose rinkėjai rinko ne tik partiją, bet ir vyriausybę: dominavo visiški vyriausybės partinės sudėties pasikeitimai. Be to, naujų partijų ir inovatyvių koalicijų dėlionės pakluso blokinio paskirstymo, aiškaus rinkėjams, logikai: Darbo partija (kairė) vs Konservatorių, Liberalų, Centro, Krikščionių demokratų partijos (dešinė). Būtina akcentuoti, kad toks partinės sistemos (kaip partijų koalicinio

¹⁴ *Ten pat*, p. 244.

elgesio šablonų) tipas išliko, nepaisant aiškių elektorato ir partijų galios pokyčių ilguoju laikotarpiu. Jeigu 1945 m. partinėje sistemoje egzistavo viena didelė ir penkios vidutinės partijos, Derekas W. Urwinas 1989 m. Norvegijoje išskiria dvi dideles (Darbo partija ir konservatoriai), dvi vidutines, atstovaujančias kraštutinėms pozicijoms ideologinėje erdvėje (Socialistinės kairės ir Progreso partijos), ir kelias mažas partijas centre tarp dviejų pagrindinių konkurentų¹⁵.

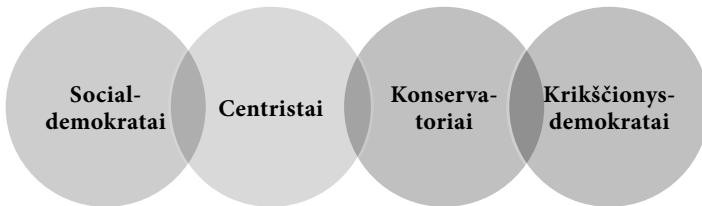
2005 m. Norvegijoje pirmą kartą istorijoje buvo suformuota vadinamoji „raudonai žalia koalicija“ iš Darbo partijos, Socialistinės kairės ir Centro partijų¹⁶. Pagal P. Mairo kriterijus tai inovatyvi koalicija, tačiau vieno jos elemento (Socialistinės kairės partijos) dalyvavimas būtent kairiojoje koalicijoje buvo nesunkiai prognozuojamas. Lygiai taip pat galima nesunkiai nuspėti, kad, nors Progreso partija niekada ir nebuvo vykdomojoje valdžioje, į ją pakviesta ji prisidėtų prie dešiniojo bloko. Tačiau Centro partijos dalyvavimas „raudonai žalioje koalicijoje“ lyg ir sugriauna pasiskirstymą į blokus ir Norvegijos partinę sistemą rinkėjų akyse paverčia atvira – ar iš tiesų yra taip? Reikėtų pasakyti, kad pasiskirstymas į blokus nebuvo išardytas visiškai: nors Centro partija pirmą kartą prisijungė prie Darbo partijos vadovaujamos kairiosios koalicijos, kitos dešinės partijos dar niekada nėra bendradarbiavusios su kairiaisiais (nepaisant konkurencinio spaudimo iš radikalios dešinės, Progreso partijos). Taigi, rinkėjams pasirinkimas yra daugiau mažiau aiškus: kairysis ir dešinysis blokai su Centro partija (kurią, atrodo, tokiai pozicijai konkurencinėje erdvėje įpareigoja ir pavadinimas) centre (ji gali prisidėti prie vieno ar kito bloko).

¹⁵ Urwin, D. W. The Norwegian party system from the 1880s to 1990s. *Challenges to political parties: the case of Norway*. Michigan: University of Michigan Press, 1997, p. 43.

¹⁶ Wahl, A. Left parties in government: the Norwegian case. Contribution made at a seminar organised by the Rosa Luxembourg Foundation and the Initiatives Pour un Autre Monde at the European Social Forum in Athens on 5 May 2006. Prieiga per internetą: http://www.rosalux.de/fileadmin/rls_uploads/pdfs/Themen/Sozialforen/ESF_2006/Wahl_left-parties.pdf [žiūrėta 2012 m. gruodžio 12 d.].

Geras empirinis pavyzdys tokios partinės sistemos, kuri pagal P. Mairo kriterijus būtų priskirta prie atvirų, tačiau politinėje realybėje nuo 1949 m. funkcionuoja kaip aiškių dviejų blokų su centru, yra Vokietija. Šioje valstybėje egzistuoja dešinysis (Krikščionių demokratų sąjunga ir Krikščionių socialinė sąjunga) ir kairysis (Vokietijos socialdemokratų partija, nuo 1998 m. – Žaliųjų partija) koalicijų formavimo poliai, kurie 1949–2003 m. kartu vienoje vyriausybėje buvo tik vieną kartą – 1966–1969 m. Partinės sistemos centre buvo Laisvųjų demokratų partija, kuri valdė tiek su socialdemokratais, tiek su krikščionimis demokratais¹⁷. Nepaisant centre esančios mažos partijos ir kartais (paprastai kartą per kelis dešimtmečius) pasitaikančių didžiųjų koalicijų, Vokietijos rinkėjams alternatyvos yra gana aiškios: dešinysis ir kairysis blokai (labai nedidelė jų tarpusavio bendradarbiavimo galimybė) su FDP centre (gali prisidėti prie bet kurio bloko). Vokietijos (ir Norvegijos nuo 2005 m.) partines sistemas atitinkantis idealus tipas grafiškai pavaizduotas *2 paveikslėlyje*: du blokai (kairysis ir dešinysis, tarpusavyje koalicijų nesudaro) su partija centre (gali būti ir daugiau nei viena partija). Žalia spalva reiškia, kad partija koaliciją gali sudaryti su bet kuria partija, o mėlyna ir raudona spalva pažymėtos partijos tarpusavyje nebendradarbiauja.

2 paveikslėlis. Dviejų blokų partinės sistemos su centru tipas



¹⁷ Scarrow, S.E. Embracing dealignment, combating realignment: German parties respond. *Political parties and electoral change*. London: SAGE Publications, 2004, p. 89.

Remiantis šiomis pastabomis, galima išskirti du partinių sistemų tipus, kuriuose dėl partijų koalicinio elgesio orientacijos į blokinį struktūravimą rinkėjai balsuodami renkasi ne tik partiją, bet ir vyriausybę. Pirmasis tipas yra *dviejų blokų partinė sistema*. Tai G. Sartorio nuosai kurios daugiapartinės sistemos ir dvipartinės sistemos analogas, istoriniai pavyzdžiai – Didžioji Britanija, Norvegija iki 2005 m. Antrasis tipas, kurį taip pat galima laikyti ir pirmojo tipo „porūšiu“, nes jo mechanika yra ganėtinai panaši – *dviejų blokų sistema su centru*. Dviejų blokų mechanika tokioje sistemoje yra koreguojama centre esančios partijos, kuri gali prisidėti prie abiejų koalicijų; istorinis pavyzdys – Vokietija nuo 1949 m., į tokią partinę sistemą panaši ir dabartinė Norvegija.

Reikėtų nustatyti konkretesnius kriterijus, kurie leistų tokias partines sistemas atskirti tiek Vakaruose, tiek ir pokomunistinėse demokratijose. Kad partinė sistema būtų priskirta dviejų blokų sistemai, straipsnyje keliama tokie reikalavimai: a) du blokai neprivalo būti visiškai stabilūs savo partinės sudėties atžvilgiu, nes dažnoje šalyje partijų pasiūla yra nuolat naujinama; b) tačiau jeigu partija, kuri buvo vieno bloko valdančiojoje koalicijoje, dalyvauja kito bloko valdančiojoje koalicijoje, tai traktuojama arba kaip trumpalaikis nuokrypis, arba (jei tampa norma) – partinės sistemos destrukcija; c) turi turėti aiškius koalicijų formavimo gravitacijos polių dviejuose blokuose, kuriuos būtų įmanoma atskirti net ir atsirandant naujų partijų: tokiais kaip krikščionys demokratai ir socialdemokratai Vokietijoje, Darbo partija ir konservatoriai Norvegijoje; d) tiriamuoju periodu, kuriame nustatomas partinės sistemos tipas, turi būti įvykę bent du valdančiųjų koalicijų pasikeitimai (nustatomi pagal partinę sudėtį). Dviejų blokų su centru partinės sistemos mechanika panaši į pirmąjį tipą, tačiau čia atsiranda papildomas kriterijus; e) konkurencinės erdvės centre egzistuoja centro partijos, kurios gali dalyvauti abiejų blokų koalicijose.

Valdančiųjų koalicijų kaitos kriterijus įvestas dėl dviejų priežasčių. Pirmą, vadovaujantis G. Sartorio logika, jis padeda atskirti nevienodos mechanikos, tačiau konkurencingas partines sistemas: tas, kuriose

tam tikru periodu vyksta vykdomosios valdžios kaita, ir tas, kuriose vyriausybės partinė sudėtis stabili arba egzistuoja dominuojanti politinė jėga. Antra, šis partinės sistemos aspektas teoriškai stipriai susijęs su rinkiminiu nestabilumu. Koalicioniu atžvilgiu struktūruotose partinėse sistemose, kuriose egzistuoja vyriausybių kaita, opozicijos rinkėjai turi rimtą pagrindą tikėtis, kad valdančioji koalicija ateinančiuose rinkimuose bus pakeista jų remiamos vyriausybės alternatyvos. Be to, tokia tikimybė didėja dėl jų atėjimo į rinkimus ir balsavimo būtent už savo partiją: taigi, tokiose partinėse sistemose egzistuoja aiškios paskatos nekeisti savo rinkiminės preferencijos. Kita vertus, dominuojančiose partinėse sistemose *modus vivendi* yra valdžios išsilaikymas, nepaisant to, už ką balsuoja rinkėjas: tai (net ir egzistuojant aiškiems blokams) gali atsiliiepti rinkiminiam aktyvumui (kuris daro įtaką rinkimų rezultatams ir jų stabilumui) ir skatinti opozicijos rėmėjus neprisiršti prie konkrečių alternatyvų rinkimuose.

Teoriškai įmanoma išskirti ne vieną, o du tipus partinių sistemų, kuriose dominuoja tam tikros partijos: pirmasis yra *dominuojančios partijos sistema*. Tai G. Sartorio išskirto tipo analogas, kurio geriausias istorinis pavyzdys – Japonija, kurioje 1955–1993 m. vyriausybę sudarė viena Liberalų demokratų partija. Antrasis tipas – *dominuojančio bloko partinė sistema*. Tai panašus atvejis į G. Sartorio išskirtą dominuojančios partinės sistemos tipą, tačiau šiuo atveju valdo tas pats partijų blokas. Empirinis pavyzdys – Biržų savivaldybė, kurią 1997–2007 m. valdė Lietuvos socialdemokratų partijos (LSDP) ir Lietuvos valstiečių partijos (LVP) koalicija. Dominuojančios partijos sistemas atskirti palyginti nesunku: joje viena partija visada gauna pakankamai vietų taryboje, kad galėtų valdyti į koaliciją neįtraukdama kitų politinių jėgų. Atitinkamai, dominuojančio bloko partinėje sistemoje galimi tam tikri pokyčiai valdančiojoje koalicijoje (vienai partijai išnykus, ją gali pakeisti kita), tačiau jas vienija bendras to paties partijų bloko valdymas; a) nėra dviejų aiškių koalicijų formavimo polių; b) yra bent dvi partijos, kurios valdo kartu.

Šis kriterijus reikalingas tam, kad būtų įmanoma dominuojančio bloko partines sistemas atskirti nuo tokių, kuriose stabilumas išlieka tik vienos partijos „pavidalo“. Net ir neatliekant sisteminio tyrimo, savivaldos ir nacionaliniame lygmenyje galima išvelgti įdomų fenomeną, kai ta pati partija ilgą laiką išsaugo svarbiausią valdžios postą (nacionalinėje vyriausybėje – ministro pirmininko, savivaldoje – mero), keisdama koalicijos partnerius. G. Sartorio klasifikacijoje tokia mechanika pasižymėjo poliarizuotos partinės sistemos tipas, o istorinis pavyzdys yra Italija: 1945–1990 m. visada valdė Krikščionių demokratų partija (turėjo premjero postą), nors koalicijos partneriai ir keitėsi.

Vis dėlto reikėtų pažymėti, kad panaši mechanika partinėje sistemoje gali nusistovėti ne tik dėl ideologinės poliarizacijos, kuri buvo pagrindinė tokio tipo susiformavimo priežastis Italijoje. Toks koalicinis elito elgesys gali nusistovėti ir neideologizuotoje partinėje sistemoje: kaip vienos valdžioje dominuojančios partijos gebėjimų pasinaudoti silpnu partinės sistemos struktūravimu ir išlaikyti svarbiausią postą, keičiant koalicijos partnerius, rezultatas. Toks koalicinio elgesio tarp partijų atvejis straipsnyje yra vadinamas *santykinais dominuojančios partijos sistema*. Šio tipo analogo (be poliarizacijos kriterijaus) nėra nė vienoje partinių sistemų klasifikacijoje, todėl jį galima laikyti nauju. Vienas iš geresnių pavyzdžių – 2001–2008 m. Lietuvos socialdemokratų partijos valdymas Lietuvoje, kai partija neturėjo daugumos vietų, tačiau trijose skirtingose vyriausybėse, keisdama koalicijos partnerius, išlaikė ministro pirmininko postą. Be to, nebuvo įmanoma išskirti bent dviejų partijų, kurios visą šį periodą būtų valdžiusios kartu.

Straipsnyje laikomasi požiūrio, kad tai atskiras partinės sistemos atvejis, kuris daro neigiamą įtaką rinkėjų elgsenos kaitumui dėl konkurencinės erdvės struktūros „išblukimo“ (nors ne taip smarkiai, kaip nestruktūruota partinė sistema). Vienintelis dalykas, dėl kurio rinkėjai yra daugiau ar mažiau tikri – balsuodami už santykinais dominuojančią partiją, jie renkasi, kas užims svarbiausią valdžios postą (mero ar ministro pirmininko). Kad partinė sistema būtų priskirta būtent tokiam

tipui, straipsnyje keliami tokie reikalavimai: a) dominuojanti partija tiriamuoju periodu visada (be išimčių) turi svarbiausią valdžios postą; b) nėra antros partijos, kuri stabiliai su dominuojančia partija sudarytų koaliciją.

Reikėtų pabrėžti, kad bet kuris iš iki šiol aptartų penkių partinių sistemų tipų pasižymi tam tikru struktūruotumu ir valdžios alternatyvų prognozuojamumu. Juos galima redukuoti į tris apibendrintus tipus: dviejų blokų, dominuojančių partijų ir santykinai dominuojančios partijos sistemas. Dviejų blokų sistemose (apima pirmąjį ir antrąjį tipus) rinkėjai gali gana gerai žinoti valdžios koalicijų alternatyvas. Šis tipas suteikia didžiausias paskatas partijų konkurenciją suvokti kaip padalytą į tam tikrus partijų blokus ir kartu yra teoriškai palankiausias rinkiminiam stabilumui koalicinio elgesio atvejis. Dominuojančių partijų sistemose rinkėjai turi pagrįstų lūkesčių dėl vyriausybės, tačiau menka valdžios kaitos (realios, o ne vienos valdančiojo bloko partijos pasikeitimo) tikimybė mažina stabilaus rinkiminio elgesio tikimybę. Galiausiai, santykinai dominuojančios partijos sistemoje vienintelė stabilaus rinkiminio elgesio paskata susijusi su lūkesčiais dėl to, kuri politinė jėga užims svarbiausią valdžios postą: piliečiai, kuriems ši alternatyva priimtina, tokios partinės sistemos skatinami nekeisti savo rinkiminės preferencijos.

Prie šių partinių sistemų tipų reikėtų pridėti tai, ką galima vadinti *nestruktūruota partine sistema*. Šis tipas neturi jokių konkurencinės erdvės struktūruotumo bruožų ir yra idealiai atviros pagal P. Mairo schemą partinės sistemos analogas (sistema, kurioje nėra aiškių blokų ir prognozuojamų koalicijų). Istorinis atvejis – Nyderlandai, kuriuose nuo Antrojo pasaulinio karo nė karto nebuvo visiško vyriausybės partinės sudėties pasikeitimo, o partijų koalicinis elgesys pasižymėjo dideliu nestabilumu¹⁸. Tokioje partinėje „antisistemoje“ neegzistuoja aiški dviejų blokų struktūra (net ir su centru), o partijų

¹⁸ Mair, P. Electoral volatility and the Dutch party system: a comparative perspective. *Acta politica*. Vol. 43 (2008), p. 245–248.

koalicionis elgesys yra visiškai neprognuojamas (kas su kuo sudarys koaliciją). Be to, tokia partinė sistema neturi aiškios dominuojančios partijos, taigi, palyginti su kitais tipais, nestruktūruotoje partinėje sistemoje nėra jokių paskatų mažesniai rinkėjų elgsenos kaitumui. Kad partinė sistema būtų priskirta šiam tipui, straipsnyje keliami du pagrindiniai kriterijai: a) nėra dviejų aiškių koalicijų formavimo centrų; b) nėra 1–2 visada koalicijoje liekančių partijų, kurios dominuotų ir veiktų kaip sistemos centras.

Remiantis šiaame poskyryje pateikta teorine partinių sistemų tipologija, galima iškelti empirinėje dalyje tikrinamą hipotezę: *skirtingos partinės sistemos, apibrėžiamos kaip koalicinio partijų elgsenio šablonai, ilguoju laikotarpiu daro įtaką rinkėjų elgsenos kaitumui: kuo mažiau partinėje sistemoje egzistuoja paskatų politinę konkurenciją suvokti kaip padalytą į blokus, tuo didesnis rinkėjų elgsenos kaitumas*. Iš hipotezės matyti, kad partinė sistema (koalicionis šablonas) straipsnyje traktuojama tik kaip ilgojo laikotarpio veiksnys: reikia tam tikro periodo, kad susiformuotų rinkėjams aiškesni partijų konkurencijos kontūrai.

Tyrimo metodologija

Kaip buvo minėta įvade, partinių sistemų įtaką rinkiminiam elgesiui sunku įvertinti, kai naudojama nacionalinio lygmens imtis. Dėl šios priežasties empiriniam tyrimui pasirinkta tirti partines sistemas, susiformavusias (besiformuojančias) Lietuvos savivaldybėse 1995–2011 m., ir jų įtaką rinkėjų elgsenos kaitumui. Tiriant rinkimus į Lietuvos savivaldybių tarybas, vietoj vieno bendro Lietuvos elektorato ir vienių rinkimų į vieną instituciją (Seimo rinkimai) galima analizuoti 60 apibendrintų stebėjimo atvejų (tiek savivaldybių yra Lietuvoje nuo 2000 m. reformos): jie apima 60 institucijų (60 savivaldybių tarybų – esminis skirtumas nuo parlamento rinkimų analizės) ir 60 elektoratų. Toks tyrimas yra naudingas žvelgiant ir iš tarptautinės politikos mokslų perspektyvos: jis vietos valdžios rinkimų kontekste tikrina iki šiol

nacionaliniam lygmeniui skirtas hipotezes, kontroliuodamas šalies specifškumą.

Prieš pateikiant empirinę analizę, būtina atsakyti į du metodologinius klausimus: kaip Lietuvos savivaldybėse nustatyti partinių sistemų (koalicionių šablonų) tipus ir kaip matuoti rinkėjų elgsenos kaitumą. Empirinėje dalyje pateikiamoje analizėje naudojami du priklausomi kintamieji. Pirmasis – tradicinis Mogenso N. Pederseno matas, bendras rinkėjų elgsenos kaitumas, kuriame atsispindi agreguotas partijų gautų balsų pokytis tarp dviejų rinkimų¹⁹. Antrasis kintamasis matuoja tendencijas, susijusias su išoriniu (angl. *extra-systemic*) nestabilumu: kiek balsų, palyginti su praėjusiais rinkimais, prarado (ar įgijo) keturių pagrindinių partijų branduoly²⁰.

Partinių sistemų nustatymas savivaldos lygmenyje kiek labiau komplikuotas nei rinkiminio nestabilumo matavimas. Analizuojant partijų koalicionį elgesį nacionaliniu lygmeniu, koalicionys nustatomos pagal tai, kurios partijos turi savo atstovų vykdomojoje valdžioje (ministrų kabinete). Tačiau savivaldos lygmenyje ministrų kabineto analogas nėra formuojamas: vietos valdžia paprastai būna mažiau specializuota, o vietos visuomenei matomas svarbių postų skaičius – mažesnis. Viena iš galimų išeičių – skaičiuoti visas partijas, kurios atiduoda balsą už išrinktą merą. Tačiau tokiu atveju, panašiai kaip ir tvirtinant ministrą pirmininką Seime, tarp balsavusių „už“ gali būti tokių, kurie nepatenka

¹⁹ Naujų partijų ir skilimų atvejais naudojamos Alano Sikko nurodytos taisyklės (Sikk, A. *Highways to power: new party success in three young democracies*. Tartu University, 2006. Daktaro disertacija.). Pirma, A. Sikkas siūlo gana griežtą priegia, paremtą autentiškai naujos partijos (angl. *genuinely new party*) sąvoka: tai partijos, kurios nėra jokių buvusių parlamentinių partijų įpėdinės, turi naują pavadinimą ir struktūrą, o tarp jos svarbiausių narių nėra jokių reikšmingų asmenų, kurie anksčiau būtų dalyvavę demokratinės politikos procesuose. Šios taisyklės, skaičiuojant rinkėjų elgsenos kaitumą, laikomasi visais atvejais, išskyrus Liberalų demokratų partiją („Tvarka ir teisingumas“). Antra, susiliejusios ar skilusios partijos skaičiuojamos kaip vienas vienetas tuose rinkimuose (*t* ar *t-1*), kuriuose dalyvavo atskirai.

²⁰ Išorinis nestabilumas matuojamas iš keturių partijų, kurios pirmavo rinkimuose *t-1*, gautų balsų rinkimuose *t* atėmus jų balsų sumą rinkimuose *t-1*.

į realią valdančiąją koaliciją. Todėl ir savivaldos lygmeniu pagriščiau yra koalicijas nustatyti pagal partijas, kurios skiria asmenis į svarbiausius postus. Norint įvardyti šiuos postus, reikia skirti dėmesio Lietuvos savivaldybių institucinei struktūrai.

1995–2002 m. Lietuvos savivaldoje buvo dvi vykdomosios institucijos – savivaldybės valdyba ir savivaldybės meras. Savivaldybės administratoriaus funkcijos buvo apribotos. Konstituciniam Teismui 2002 m. gruodžio 22 d. nutarime išaiškinus, kad Vietos savivaldos įstatymo nuostatos dėl vykdomųjų institucijų sudarymo prieštarauja Konstitucijai, Seimas 2003 m. sausio 28 d. priėmė įstatymo pataisais. Jomis buvo patvirtinta nauja vietos savivaldos institucinė struktūra: vietoj buvusių dviejų vykdomųjų institucijų sudaryta viena – savivaldybės administracijos direktorius (buvęs administratorius), ir išplėstos jo galios. Po šių pataisų savivaldybės mero funkcijos tapo apribotos. Tačiau reikia pažymėti, kad būtent meras Vietos savivaldos įstatyme nurodomas kaip savivaldybės vadovas, jis taip pat eina savivaldybės tarybos pirmininko pareigas. Mero siūlymu savivaldybės taryba skiria vieną ar kelis jo pavaduotojus, taip pat jo teikimu tvirtina ir savivaldybės administracijos direktorių (pastarasis turi teisę siūlyti pavaduotoją ar pavaduotojus, kurie, jei patvirtinami, taip pat priskiriami prie vykdomosios valdžios). Taigi, realiai savivaldybės valdžia sudaryta pagal hierarchinį principą, o šios hierarchijos piramidės viršuje yra savivaldybės meras. Nenuostabu, kad savivaldybių merais paprastai tampa rinkimus laimėjęsios partijos atstovai²¹.

²¹ Lietuvos Respublikos Seimas. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas. Galiojanti aktuali redakcija (nuo 2013 m. sausio 1 d.). Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=441200 [žiūrėta 2013 m. sausio 30 d.]; *Lietuvos administracinė teisė*: bendroji dalis: vadovėlis. A. Bakaveckas... [et al.]. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, p. 279, 364–367, 406; Astrauskas, A. Optimalaus Lietuvos savivaldybių institucinės struktūros modelio paieška. *Viešojo politika ir administravimas*. Nr. 8 (2004), p. 9–24; Daugirdas, V., Mačiulytė, J. Decentralizacija ir teritorinė savivalda Lietuvoje. *Politologija*. 2006, Nr. 3 (43), p. 91–110.

Sprendžiant pagal Lietuvos savivaldybių institucinę struktūrą ir jos kaitą, svarbiausiomis pareigybėmis (kurias užimančių asmenų partinė priklausomybė turėtų atspindėti savivaldybės koaliciją) straipsnio tyrime laikomos šios: mero, mero pavaduotojo (pavaduotojų), administracijos direktoriaus (administratoriaus) ir, jeigu skiriamas, administracijos direktoriaus pavaduotojo (pavaduotojų). Duomenys apie šias pareigybes buvo rinkti keliais etapais. Pirmas etapas – savivaldybių interneto puslapių analizė ir užklausų išsiuntimas oficialiais savivaldybės pateikiamais, informacijai skirtais elektroninio pašto adresais. Šiuo būdu buvo surinkta informacija apie minėtas pareigybes iš 15 savivaldybių. Antrame etape elektroniniu paštu buvo siunčiami laišakai su užklausomis pagal savivaldybių interneto puslapiuose nurodytus konkrečių tarnautojų, kurie galbūt galėtų suteikti reikiamos informacijos, kontaktus: savivaldybės viešųjų ryšių, archyvų ir dokumentacijos skyrių vyriausiesiems ir vyresniesiems specialistams. Šiame etape papildomai buvo surinkti duomenys iš kitų 20 savivaldybių. Galiausiai dėl trūkstamų savivaldybių buvo kreiptasi į Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Parlamentinių tyrimų departamentą²² (PTD).

Koalicijoms, egzistavusioms savivaldybėse konkrečiu periodu, nustatyti buvo reikalinga ne tik informacija apie tai, kokie asmenys užėmė svarbiausius postus tiriamais periodais, tačiau ir jų partinė priklausomybė. Ji buvo nustatoma pagal Vyriausiosios rinkimų komisijos (VRK) interneto puslapyje pateikiamus kandidatų sąrašus. Žinoma, būtina pabrėžti, kad dalis partijos sąrašuose kandidatuojančių asmenų nėra partijų nariai. Tačiau jeigu po rinkimų tokie asmenys yra skiriami į svarbius postus, galima daryti gana pagrįstą prielaidą, kad jų partinės sąsajos yra aiškios. Remiantis aprašytais etapais surinkta informacija ir VRK duomenimis, buvo nustatytos partijų koalicijos 1995–2011 m. visose savivaldybėse, išskyrus Vilnių: iš oficialių šaltinių nebuvo prieina-

²² Straipsnio autorius dėkoja Parlamentinių tyrimų departamento direktoriui Alvidui Lukošaičiui už suteiktą pagalbą – PTD archyve buvo surasta informacija apie visas likusias savivaldybių pareigybes.

ma informacija apie konkrečias datas ir laikotarpį, kuriuo svarbiausius postus šioje savivaldybėje užėmę asmenys ėjo pareigas, todėl negalima nustatyti ir koalicijų kaitos (sprendžiant iš surinktos informacijos apie pareigybes, kaita tarp rinkimų tikrai buvo).

Kokie yra taikomi analitiniai kriterijai ir logika, pagal nustatytas koalicijas priskiriant savivaldybes vienam ar kitam tipui? Pirma, tam, kad partinė sistema būtų neabejotinai priskirta vienam iš tipų, jiems būdinga mechanika (teorinėje dalyje) turi pasitvirtinti per trejus rinkimus arba per tris koalicijų pasikeitimus (jei jie įvyksta tarp rinkimų) iš eilės. Dominuojančių partijų tipams taikomas dvejų rinkimų kriterijus, nes tai yra itin lengvai atpažįstamas tipas, kuris jau po dvejų rinkimų aiškiai išsiskiria savo specifika. Antra, siekiant savivaldybių partines sistemas priskirti prie tam tikrų tipų, stebėtas laikotarpis iki 2007 metų: ypač atsižvelgiant į nacionalinio lygmens partinės sistemos nestabilumą, naujų partijų pasirodymą, reikėtų bent 4 rinkimų, kad susiformuotų tam tikri rinkėjams aiškesni šablonai ir vietos partinė sistema pradėtų veikti kaip atskiras nepriklausomas veiksnys. Galiausiai pripažįstama, kad įmanomi nuokrypiai nuo tam tikro tipo. Čia svarbūs du aspektai. Pirma, jeigu nuokrypis yra vienetinis ir partinė sistema grįžta į savo įprastinę logiką, tai netraktuojama kaip partinės sistemos pasikeitimas, greičiau kaip trumpojo laikotarpio „išsimušimas“, kuris gali turėti neigiamos įtakos rinkėjų elgsenos kaitumui prieš kitus rinkimus. Antra, kai kurie nuokrypiai yra natūralūs tam tikriems tipams: pavyzdžiui, visų likusių partijų koalicija prieš dominuojančią partiją, jeigu jai pritrūksta 1–2 vietų iki daugumos taryboje. Duomenys apie partinių sistemų tipą, kuriam priskirta kiekviena savivaldybė, paaiškinimai ir išimtys pateikti 1 ir 2 prieduose. Kaip ir buvo minėta, straipsnio tyrime savivaldybės priklausymas vienam ar kitam partinės sistemos tipui matuoti arba kaip 1) nominalus kintamasis (keturių tipų schema), arba kaip 2) dichotominis kintamasis (priklauso konkrečiam tipui arba ne).

Partinių sistemų įtaka rinkėjų elgsenos kaitumui 2007 ir 2011 m. rinkimuose į Lietuvos savivaldybių tarybas

Akcentuota, kad partinė sistema, kaip rinkėjų elgsenos kaitumą galintis paveikti veiksnys, įtaką išreiškia ilgesniuoju laikotarpiu: sunaku tikėtis, kad jau per antruosius ar trečiuosius demokratinius rinkimus bus susiformavę rinkėjams aiškiai atpažįstami konkurenciniai santykiai tarp vietos politinių jėgų, politinių lyderių. Todėl koalicinio elgesio šablonai buvo išmatuoti 1995–2007 m. laikotarpiu, o jų įtaką rinkiminiam stabilumui galima tirti tik 2007 m. rinkimuose: tai buvo jau penkti savivaldos rinkimai ir ketvirtos tarybų kadencijos pabaiga. Iki šių rinkimų valdančioji koalicija turėjo galimybę pasikeisti tris kartus: po 1997, 2000 ir 2002 metų rinkimų. Taigi, naudojama G. Sartorio trejų rinkimų „nykščio taisyklė“ – tam tikras partinės sistemos tipas fiksuojamas atsižvelgiant bent į keturias kadencijas, t. y. kai koalicijų kaitą galima fiksuoti remiantis bent trijų rinkimų duomenimis (pirmieji rinkimai neskaičiuojami, jie yra kaip išeities taškas)²³. Reikėtų pažymėti, kad 2000 m. įkurtų penkių naujų savivaldybių atvejais 2007 m. dar buvo per anksti įžvelgti tam tikrą partinę sistemą, todėl jos buvo nustatytos 2000–2011 m. periodu.

1 lentelėje nurodyti trijų priklausomų kintamųjų vidurkiai 2007 m. kiekvienoje iš keturių partinių sistemų tipų grupių. Galima pažymėti, kad paramos hipotezei esama: tarp partinių sistemų aptinkama skirtumų, nors ne visur jie ryškūs. Bendro rinkėjų elgsenos kaitumo atveju nestruktūruotos partinės sistemos aiškiai atsiskiria nuo visų kitų – bendras kaitumas jose yra didžiausias (Kruskal-Wallis testas būtent dėl šio rodiklio taip pat nustato statistiškai reikšmingų skirtumų tarp grupių). Išorinio nestabilumo atveju hipotezėje formuluotą tvarką galima įžvelgti,

²³ Sartori, G. *Parties and party systems: a framework for analysis*. Essex: ECPR Press, 2005, p. 174.

tačiau yra viena išimtis: santykinai dominuojančios ir dominuojančios partijos (partijų) grupėse šis rodiklis yra palyginti panašus. Pastarosios dvi grupės šiuo atžvilgiu yra stabilesnės nei nestruktūruotos partinės sistemos, tačiau nestabilesnės, palyginti su dviejų blokų sistemomis.

1 lentelė. Rinkiminio nestabilumo rodiklių vidurkiai keturiose partinių sistemų grupėse, 2007 m. Skliaustuose – vidurkis pašalinus išskirtis ($Z > 3$)

	Bendras rinkėjų elgsenos kaitumas	Išorinis nestabilumas	N
Dviejų blokų partinė sistema	18,08	-6,93	21
Dominuojančios partijos (partijų)	23,28 (19,8)	-14,45 (-10,42)	14 (13)
Santykinai dominuojančios partijos	20,47	-10,72	8
Nestruktūruota	28,81	-13,58	11 (10)
Kruskal-Wallis testo statistinis reikšmingumas (atmetant išskirtis)	0,000	0,362	
Mann-Whitney testo statistinis reikšmingumas (dviejų blokų ir nestruktūruotos grupės)	0,000	0,171	

Lyginant partinių sistemų poras, rezultatai patvirtina teoriją: dviejų blokų (daugiausia paskatų rinkėjų elgsenos kaitumui) ir nestruktūruotos (mažiausiai paskatų) partinės sistemos skiriasi labiausiai. Be to, pagal abu priklausomus kintamuosius dviejų blokų partinės sistemos šiuo periodu yra nuosekliai stabilesnės nei visi kiti tipai. Galiausiai, Mann-Whitney testas rodo statistiškai reikšmingą skirtumą tarp dviejų blokų ir nestruktūruotų partinių sistemų bendro rinkėjų elgsenos kaitumo atveju. Taigi, atrodo, kad dviejų politinių blokų principu besiremianti partinė sistema iš tiesų teigiamai veikia rinkiminį stabilumą (bent jau remiantis 2007 m. rinkimų duomenimis).

Ar šie empiriniai atradimai išlieka tiriant 2011 m. imtį? Neatnaujinant duomenų apie koalicinių partijų elgesį ir naudojant partinių sis-

temų klasifikaciją, užfiksuotą 1995–2007 m. periodu, aiškesnių tendencijų negalima išvelti (2 lentelė), o dviejų blokų partinės sistemos netgi atrodo nestabilesnės už nestruktūruotas. Tačiau reikia pažymėti, kad partinėse sistemose, jeigu jas apibrėžiame kaip tam tikrus koalicinio elgesio šablonus, gali pasitaikyti ilgojo laikotarpio koalicinėms normoms prieštaraujančių atvejų. Kaip pavyzdį galima pateikti Kauno rajoną. 1995–2006 m. šioje savivaldybėje valdė arba Tėvynės sąjungos (TS) (su Liberalų demokratų partija (LDP), arba Lietuvos socialdemokratų partijos (LSDP) (su Naująja sąjunga (NS) arba Lietuvos valstiečių partija (LVP) vadovaujamos koalicijos. 2006 m. galima pažymėti trumpą išimtį, LDP pasistumiant į centrą (sudaro koaliciją su LSDP): vis dėlto dviejų blokų logika lieka, nes LSDP su TS vis dar yra du alternatyvūs poliai konkurencinėje erdvėje. Tačiau 2007–2011 m. šiems poliams suformavus bendrą koaliciją, jau galima išvelti trumpojo laikotarpio destrukūrą – išimtį, kuri teoriškai suteikia pagrindą destabilizacijai 2011 m. rinkimuose. Reikėtų paminėti, kad tokio tipo išimčių 2007–2011 m. periodu buvo net 15 (žr. 2 priedą).

**2 lentelė. Rinkiminio nestabilumo rodiklių vidurkiai keturio-
se partinių sistemų grupėse (nustatyta 1995–2007 m.), 2011 m.
Skliaustuose – vidurkis pašalinus išskirtis ($Z > 3$)**

	Bendras rinkėjų elgsenos kaitumas	Išorinis nestabilumas	N
Dviejų blokų partinė sistema	25,45	-12,13	21
Dominuojančios partijos (partijų)	21,32	-10,78	14
Santykinai dominuojančios partijos	29,06	-16,15	8
Nestruktūruota	23,39	-7,42	11 (10)
Kruskal-Wallis testo statistinis reikšmingumas (atmetant išskirtis)	0,124	0,421	
Mann-Whitney U testo statistinis reikšmingumas (dviejų blokų ir nestruktūruotos grupės)	0,348	0,162	

Kita vertus, tam tikros partinės sistemos gali būti perkvalifikuojamos į kitą tipą. Pavyzdžiui, Druskininkuose 2000 m. LDDP dar prireikė koalicijos su Naujosios demokratijos (ND) partija, tačiau nuo 2003 m. LSDP šioje savivaldybėje valdo viena, todėl prieš 2011 m. rinkimus yra teoriškai pagrįsta ją jau perkvalifikuoti į dominuojančios partijos, o ne dviejų blokų sistemos tipą. Panašūs atvejai, kurių 2007–2011 m. periodu pasitaikė net penki, – kai rajone trejus iš eilės rinkimus valdžioje išlieka tų pačių partijų koalicija. Tokia sistema jau yra arčiau dominuojančių partijų tipo nei dviejų blokų – joje tiesiog nevyksta reali koalicijų kaita. Galiausiai, galima pažymėti ir kelis atvejus, kai buvusi nestruktūruota partinė sistema įgauna tam tikrą struktūrą. Pavyzdžiui, Marijampolėje 2000–2011 m. LSDP (LDDP) išlaikė mero postą, keisdama koalicijos partnerius (trumpa išimtis – 2007–2008 m., kai postą turėjo partija „Tvarka ir teisingumas“) – prieš 2011 m. ją jau galima traktuoti kaip aiškią santykinai dominuojančios partijos sistemą. Vis dėlto tokių atvejų, kai nestruktūruota partinė sistema įgauna struktūrą, buvo labai mažai (3), o kai išryškėja dviejų blokų sistema – apskritai tik vienas (Radviliškis).

3 lentelėje pateikti priklausomų kintamųjų vidurkiai skirtingose partinių sistemų grupėse, prieš 2011 m. atnaujinus jų klasifikaciją Lietuvos savivaldybėse pagal 2007–2011 m. laikotarpio koalicijas (žr. 2 priedą). Tie atvejai, kai partinėje sistemoje buvo galima nustatyti aiškią ilgesniojo laikotarpio koalicinio elgesio normų išimtį (tačiau neužtenka įrodymų, kad keičiasi tipas), priskirti tai pačiai grupei, kaip ir nestruktūruotos partinės sistemos. Reikėtų pažymėti, kad bendra tendencija Lietuvos savivaldybėse buvo partinių sistemų destruktūracija: nestruktūruotų partinių sistemų, kartu su išimtimis, buvo net 25.

3 lentelė. Rinkiminio nestabilumo rodiklių vidurkiai keturiose partinių sistemų grupėse (nustatyta 1995–2007 m., koreguota pagal 2007–2011 m. koalicijas), 2011 m. Skliaustuose – vidurkis pašalinus išskirtis ($Z > 3$)

	Bendras rinkėjų elgsenos kaitumas	Išorinis nestabilumas	N
Dviejų blokų partinė sistema	23,77	-9,60	8
Dominuojančios partijos (partijų)	21,54	-9,91	16
Santykinai dominuojančios partijos	26,15	-15,47	10
Nestruktūruotos ir išimtis	26,26	-11,31	25 (24)
Kruskal-Wallis testo statistinis reikšmingumas (atmetant išskirtis)	0,350	0,438	
Mann-Whitney U testo statistinis reikšmingumas (dviejų blokų ir nestruktūruotos grupės)	0,450	0,355	
Mann-Whitney U testo statistinis reikšmingumas (dominuojančios partijos ir nestruktūruotos grupės)	0,011	0,900	

Bendro rinkėjų elgsenos kaitumo atveju skirtumas tarp dviejų blokų partinių sistemų ir nestruktūruotų (taip pat ir išimčių) išlieka toks, kaip prognozuoja teorija, tačiau jis yra ganėtinai nedidelis. Tai gali būti susiję su imčių dydžiais ir trumpojo laikotarpio tendencijomis: 2007–2011 m. daugelyje partinių sistemų vyko pokyčiai, buvo gausu nukrypimų nuo ilgesniojo laikotarpio koalicinių šablonų, o dviejų blokų principą išlaikiusių savivaldybių prieš 2011 m. buvo vos 8. Kita vertus, reikia atkreipti dėmesį, kad du kartus gausesnė dominuojančios partijos (partijų) sistemų grupė (funkcionavimo logika jos yra artimiausios dviejų blokų sistemoms – aiškūs valdantieji, aiški opozicija) nuo nestruktūruotų skiriasi kiek labiau ir šis skirtumas yra statistiškai reikšmingas.

Apskritai 2011 m. partinių sistemų imčių analizė suteikia paramos tyrimo hipotezei, tačiau, kaip ir 2007 m., partinių sistemų stabilumo

eilė neidealiai atitinka formuluotąją. Pagal bendrą rinkėjų elgsenos kaitumą ir išorinį nestabilumą galima išvelgti nuoseklius, nors ir ne itin didelius, skirtumus tarp: 1) dviejų blokų ir dominuojančios partijos bei 2) santykinai dominuojančios partijos ir nestruktūrotų (yra išimčių). Pirmosios partinių sistemų grupės yra stabilesnės: būtent šios partinės sistemos teorinėje dalyje buvo įvardytos kaip turinčios daugiausia paskatų mažesniai rinkėjų elgsenos kaitumui. Galima pažymėti, kad 2011 m. santykinai dominuojančios partijos sistemos jau labiau priskiriamos prie mažiau stabilų grupės: tai visiškai logiška, turint omenyje, kad paskatos rinkiminiam nestabilumui jose yra silpnos.

Išvados

Straipsnyje argumentuojama, kad G. Sartorio partinių sistemų klasifikacijos veiksnio, apibrėžiančio partinės sistemos mechaniką, – poliarizacijos – įtaka rinkėjų elgsenos kaitumui negali būti teoriškai pagrįsta kaip vienareikšmiška (didinanti ar mažinanti rinkiminį nestabilumą). Todėl, siekiant partinės sistemos mechaniką įtraukti kaip nepriklausomą kintamąjį, jį reikia konceptualizuoti (ir kartu operacionalizuoti) kaip ilgojo laikotarpio koalicinių santykių tarp partijų šabloną. Viena vertus, teorinėje diskusijoje neįmanoma išskirti stiprių argumentų, kodėl poliarizacija turėtų didinti ar mažinti rinkiminį nestabilumą, empiriniuose tyrimuose atrandama prieštarų įrodymų, o paties kintamojo operacionalizacija yra problemiška. Kita vertus, atsižvelgiant į P. Mairo atvirų ir uždarų partinių sistemų teoriją, santykiai tarp partinės sistemos veikėjų – ilguoju laikotarpiu susiformuojantys koaliciniai šablonai – yra svarbus veiksnys, galintis daryti įtaką rinkėjų elgesiui (stabilizuoti jį arba, atvirkščiai, didinti kaitumą). Tiriant koalicinių šablonų padarinius rinkėjų elgsenos kaitumui, straipsnyje teoriškai pagrįsta partinių sistemų klasifikacija, apimanti keturis svarbiausius idealius tipus: dviejų blokų sistema, dominuojančios partijos (partijų), santykinai dominuojančios partijos ir nestruktūruota.

Siekiant išvengti nacionalinio lygmens imtis naudojančių tyrimų problemų, straipsnyje pateikta klasifikacija testuojama remiantis empiriniu tyrimu ir apie Lietuvos savivaldybių partines sistemas 1995–2011 m. surinktais duomenimis. Žinoma, koalicinio elgesio šablonų tarp partijų įtaka rinkiminiam elgesiui yra ilgesniojo laikotarpio veiksnys, todėl jo įtaką Lietuvos savivaldos rinkimuose anksčiausiai buvo galima tirti 2007 m. imtyje: iki šių rinkimų partijų koalicijos teoriškai galėjo pasikeisti bent tris kartus (1997, 2000, 2002 metais). Nepaisant šio apribojimo, straipsnyje pateikiama 2007 m. ir 2011 m. rinkimų analizė vis dėlto atskleidė gana nuoseklius vietos koalicinių šablonų efektus. Atrodo, jog partijų konkurencija iš tiesų yra svarbi rinkėjų elgsenos kaitumui: ten, kur koaliciniai šablonai yra aiškesni (dviejų blokų ir dominuojančios partijos (partijų) sistemos), linkstama į mažesnę rinkiminę nestabilumą, matuojamą bendru rinkėjų elgsenos kaitumu ir išoriniu nestabilumu. Kita vertus, nestruktūruotos partinės sistemos (prie jų pridėdant aiškius koalicinių šablonų nuokrypius kitose partinėse sistemose) tiek 2007 m., tiek 2011 m. pasižymėjo didžiausiu bendru rinkėjų elgsenos kaitumu ir kiek didesniu išoriniu nestabilumu.

Baigiant reikėtų pažymėti, kad šie atradimai turi svarbių implikacijų ir nacionaliniam lygmeniui. Kadangi nuo 2008 m. Lietuvos partinė sistema vis aiškiau struktūruojasi į du blokus (skirtingai nei 2001–2008 m. periodu, kuriuo buvo galima įžvelgti santykinai dominuojančios partijos modelį), tai gali būti palankus veiksnys nacionalinio lygmens elektorato stabilizacijai Seimo rinkimuose. Žinoma, tai daugiausia priklauso nuo sąmoningų Lietuvos partijų elito sprendimų: esamą tendenciją lengvai galėtų sugriauti „didžioji koalicija“, kurioje dalyvautų visos šalies tradicinės partijos (socialdemokratai, liberalai ir konservatoriai).

Priedai

1 priedas. Vietos partinių sistemų 2007 m. klasifikacija ir išimtys²⁴

Savivaldybė	Partinė sistema 2007 m. (6 tipai)	Partinė sistema 2007 m. (4 tipai)
Akmenė	Dominuojančio bloko	Dominuojančios partijos (partijų)
Alytaus miestas	Dviejų blokų su centru	Dviejų blokų
Alytaus rajonas	Santykinai dominuojančios partijos	Santykinai dominuojančios partijos
Anykščiai	Dviejų blokų	Dviejų blokų
Birštonas	Dominuojančios partijos	Dominuojančios partijos (partijų)
Biržai	Dominuojančio bloko	Dominuojančios partijos (partijų)
Druskininkai	Dviejų blokų	Dviejų blokų
Elektrėnai	-	-
Ignalina	Dominuojančios partijos	Dominuojančios partijos (partijų)
Jonava	Santykinai dominuojančios partijos	Santykinai dominuojančios partijos
Joniškis	Dviejų blokų	Dviejų blokų
Jurbarkas	Santykinai dominuojančios partijos	Santykinai dominuojančios partijos
Kaišiadorys	Dviejų blokų su centru	Dviejų blokų
Kalvarija	-	-
Kauno miestas	Nestruktūruota	Nestruktūruota
Kauno rajonas	Dviejų blokų	Dviejų blokų
Kazlų Rūda	-	-
Kėdainiai	Dominuojančio bloko	Dominuojančios partijos (partijų)
Kelmė	Dviejų blokų	Dviejų blokų
Klaipėdos miestas	Dominuojančio bloko	Dominuojančios partijos (partijų)
Klaipėdos rajonas	Nestruktūruota	Nestruktūruota
Kretinga	Santykinai dominuojančios partijos	Santykinai dominuojančios partijos
Kupiškis	Dominuojančio bloko	Dominuojančios partijos (partijų)
Lazdijai	Dviejų blokų	Dviejų blokų
Marijampolė	Nestruktūruota	Nestruktūruota
Mažeikiai	Nestruktūruota	Nestruktūruota
Molėtai	Dominuojančio bloko	Dominuojančios partijos (partijų)
Neringa	Dominuojančios partijos (iki 2004 m., 2004–2007 išimtis)	Dominuojančios partijos (partijų) iki 2004 m., 2004–2007 išimtis)
Pagėgiai	-	-
Pakruojis	Dominuojančio bloko	Dominuojančios partijos (partijų)
Palanga	Nestruktūruota	Nestruktūruota

²⁴ 2000 m. įkurtų penkių naujų savivaldybių (Elektrėnų, Kalvarijos, Kazlų Rūdos, Pagėgių ir Rietavo) atvejais 2007 m. dar buvo per anksti įžvelgti tam tikrą partinę sistemą, todėl jos buvo nustatytos tik 2000–2011 m. periodu (žr. 2 priedą). Vilniaus atveju iš oficialių šaltinių nebuvo prieinama informacija apie konkrečias datas ir laikotarpį, kuriuo svarbiausius postus šioje savivaldybėje užėmė asmenys ėjo pareigas, todėl negalima nustatyti ir koalicijų kaitos (dėl šios priežasties apie šią savivaldybę nėra informacijos ir 2 priede).

Panevėžio miestas	Dviejų blokų su centru	Dviejų blokų
Panevėžio rajonas	Dviejų blokų	Dviejų blokų
Pasvalys	Dviejų blokų	Dviejų blokų
Plungė	Nestruktūruota	Nestruktūruota
Prienai	Santykinai dominuojančios partijos	Santykinai dominuojančios partijos
Radviliškis	Nestruktūruota	Nestruktūruota
Raseiniai	Nestruktūruota	Nestruktūruota
Rietavas	-	-
Rokiškis	Nestruktūruota	Nestruktūruota
Šakiai	Santykinai dominuojančios partijos	Dominuojančios partijos (partijų)
Šalčininkai	Dominuojančios partijos	Dominuojančios partijos (partijų)
Šiaulių miestas	Santykinai dominuojančios partijos	Santykinai dominuojančios partijos
Šiaulių rajonas	Dviejų blokų su centru	Dviejų blokų
Šilalė	Dviejų blokų su centru	Dviejų blokų
Šilutė	Santykinai dominuojančios partijos	Santykinai dominuojančios partijos
Širvintos	Santykinai dominuojančios partijos	Santykinai dominuojančios partijos
Skuodas	Dominuojančio bloko	Dominuojančios partijos (partijų)
Švenčionys	Dviejų blokų su centru	Dviejų blokų
Tauragė	Dviejų blokų	Dviejų blokų
Telšiai	Dviejų blokų	Dviejų blokų
Trakai	Nestruktūruota	Nestruktūruota
Ukmergė	Dviejų blokų	Dviejų blokų
Utena	Dviejų blokų su centru	Dviejų blokų
Varėna	Dominuojančios partijos	Dominuojančios partijos (partijų)
Vilkaviškis	Dviejų blokų	Dviejų blokų
Vilniaus miestas	-	-
Vilniaus rajonas	Dominuojančios partijos	Dominuojančios partijos (partijų)
Visaginas	Dviejų blokų	Dviejų blokų
Zarasai	Dviejų blokų su centru	Dviejų blokų

2 priedas. Vietos partinių sistemų 2011 m. klasifikacija ir išimtis

Savivaldybė	Partinė sistema 2011 m. (6 tipai)	Partinė sistema 2011 m. (4 tipai)
Akmene	Išimtis	Išimtis
Alytaus miestas	Išimtis	Išimtis
Alytaus rajonas	Santykinai dominuojančios partijos	Santykinai dominuojančios partijos
Anykščiai	Išimtis	Išimtis
Birštonas	Dominuojančios partijos	Dominuojančios partijos (partijų)
Biržai	Išimtis	Išimtis
Druskininkai	Dominuojančios partijos	Dominuojančios partijos (partijų)
Elektrėnai	Dviejų blokų su centru	Dviejų blokų
Ignalina	Dominuojančios partijos	Dominuojančios partijos (partijų)
Jonava	Santykinai dominuojančios partijos	Santykinai dominuojančios partijos
Joniškis	Išimtis	Išimtis
Jurbarkas	Išimtis	Išimtis
Kaišiadorys	Išimtis	Išimtis

Kalvarija	Nestruktūruota	Nestruktūruota
Kauno miestas	Nestruktūruota	Nestruktūruota
Kauno rajonas	Išimtis	Išimtis
Kazlų Rūda	Santykinai dominuojančios partijos	Santykinai dominuojančios partijos
Kėdainiai	Dominuojančio bloko	Dominuojančios partijos (partijų)
Kelmė	Dominuojančio bloko	Dominuojančios partijos (partijų)
Klaipėdos miestas	Išimtis	Išimtis
Klaipėdos rajonas	Nestruktūruota	Nestruktūruota
Kretinga	Išimtis	Išimtis
Kupiškis	Santykinai dominuojančios partijos	Santykinai dominuojančios partijos
Lazdijai	Išimtis	Išimtis
Marijampolė	Santykinai dominuojančios partijos	Santykinai dominuojančios partijos
Mažeikiai	Santykinai dominuojančios partijos	Santykinai dominuojančios partijos
Molėtai	Dominuojančio bloko	Dominuojančios partijos (partijų)
Neringa	Išimtis	Išimtis
Pagėgiai	Dviejų blokų su centru	Dviejų blokų
Pakruojis	Dominuojančio bloko	Dominuojančios partijos (partijų)
Palanga	Santykinai dominuojančios partijos	Santykinai dominuojančios partijos
Panevėžio miestas	Dviejų blokų su centru	Dviejų blokų
Panevėžio rajonas	Dominuojančio bloko	Dominuojančios partijos (partijų)
Pasvalys	Dviejų blokų	Dviejų blokų
Plungė	Nestruktūruota	Nestruktūruota
Prienai	Nestruktūruota	Nestruktūruota
Radviškis	Dviejų blokų	Dviejų blokų
Raseiniai	Nestruktūruota	Nestruktūruota
Rietavas	Dominuojančios partijos	Dominuojančios partijos (partijų)
Rokiškis	Nestruktūruota	Nestruktūruota
Šakiai	Dominuojančios partijos	Dominuojančios partijos (partijų)
Šalčininkai	Dominuojančios partijos	Dominuojančios partijos (partijų)
Šiaulių miestas	Santykinai dominuojančios partijos	Santykinai dominuojančios partijos
Šiaulių rajonas	Dviejų blokų su centru	Dviejų blokų
Šilalė	Išimtis	Išimtis
Šilutė	Išimtis	Išimtis
Širvintos	Išimtis	Išimtis
Skuodas	Nestruktūruota	Nestruktūruota
Švenčionys	Santykinai dominuojančios partijos	Santykinai dominuojančios partijos
Tauragė	Išimtis	Išimtis
Telšiai	Dviejų blokų	Dviejų blokų
Trakai	Nestruktūruota	Nestruktūruota
Ukmergė	Santykinai dominuojančios partijos	Santykinai dominuojančios partijos
Utena	Dominuojančio bloko	Dominuojančios partijos (partijų)
Varėna	Dominuojančios partijos	Dominuojančios partijos (partijų)
Vilkaviškis	Dominuojančio bloko	Dominuojančios partijos (partijų)
Vilniaus miestas	-	-
Vilniaus rajonas	Dominuojančios partijos	Dominuojančios partijos (partijų)
Visaginas	Dominuojančio bloko	Dominuojančios partijos (partijų)
Zarasai	Dviejų blokų su centru	Dviejų blokų

RETHINKING THE INFLUENCE OF PARTY SYSTEMS ON ELECTORAL VOLATILITY: CASE OF LITHUANIAN MUNICIPAL COUNCILS

MAŽVYDAS JASTRAMSKIS

Summary

Keywords: electoral volatility; party system; coalitional patterns; Lithuanian municipal councils.

Studies of electoral volatility have become especially relevant in recent decades. Several trends are very important: the decline of mass parties, the rise of catch-all and cartel parties, and a progressive weakening of the two cleavages (class and religion) that used to bind Western societies and party systems most strongly. A question arises naturally from such a context: in the absence of mass parties and solid cleavages, what factors are able to keep electoral instability at levels that do not threaten the quality of democracy? This question is especially important in Lithuania, where electoral volatility is very high when compared both to Western countries and other young democracies. One of the most influential explanations of electoral volatility employs party system as an independent variable. However, such research has two main shortcomings: first, the direct transplantation of Giovanni Sartori's classification (influence of polarization on electoral volatility cannot be theoretically justified as unambiguous) and second, the inability of national-level samples to control for the cultural specificity.

To address the latter problem, this article employs municipal-level data from

Lithuanian municipal councils in period 1995–2011. As for the former, it is argued in this article that if party system mechanics is included as an independent variable, it must be conceptualized (and measured) as a long-term pattern of coalitional relations between parties. A four-fold party system classification that is based both on G. Sartori's (fragmentation and polarization) and Peter Mair's criteria (openness and closeness of party system) is proposed: 1) a two-block party system structuring the party competition into two blocks (with or without a center party) that is transparent to voters (A block vs. B block); 2) a predominant party (parties) or block of parties constantly retains governing status (irrespective of the voters' choice), where competition is relatively transparent (government vs. opposition); 3) a relatively dominant party that uses its dominance in the governing coalition to manipulate the weak structuring of party systems and retain the most important posts in government while constantly changing coalition partners (the only transparent aspect is that if a voter chooses the relatively dominant party, he chooses to support its rule); 4) an unstructured

pattern with an open party system that does not exhibit any transparent blocks or predictable coalitions.

Since the influence of coalitional behavior patterns (local party systems) is a long-term factor, it is possible to analyze this relationship (in Lithuanian municipal elections) only starting from 2007. Previous to this election, there were opportunities for at least three changes in local governing

coalitions (in 1997, 2002, and 2007). This limitation notwithstanding, empirical analysis reveals that local party systems (defined as patterns of coalitional party behavior) exert influence over electoral volatility in the long term (sixth defense statement of this dissertation). In party systems where there are fewer incentives to vote for particular party block alternatives, the possibility of a higher electoral volatility is greater.

Įteikta 2013 m. lapkričio 8 d.